

Uvedení knihy Havel je uhlík

Tomáš Hermann

This is a response to the following document:

[Havel je uhlík. Filosof a politická odpovědnost](#)

jedná se o reakci na tento dokument:

[Havel je uhlík. Filosof a politická odpovědnost](#)

◆ projev, česky, vznik: 15. 10. 2009 ◆ poznámka: v Knihovně Václava Havla, v Řetězové ulici, v Galerii Montmartre

◆ speech, Czech, origin: 15. 10. 2009

Uvedení knihy Havel je uhlík [2009]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 flash – únor 2026]

--- (091015_005_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Vítám vás tady téměř v plném počtu, možná pod kostkou, jestli vám to nebude vadit. Myslím, že když se podíváme do kostky, tak jich tam bude plno. Noviny už o tom vědí víc než my, kdo poslouchá z kostky. Takže já vás tady vítám a oceňuji vaši odvahu, že jste dokonce překonali velkou překážku, jako bylo toto strašné počasí. Nejprve musíme omluvit autora, který se nedostaví, neboť, jak mi bylo řečeno, dlí v Písku a má závratě. Má závratě, takže pan profesor Hejdánek nedorazí, ale je s námi nějakým způsobem přítomen duchovním telemostem v Písku nad Otavou. Předáme tudíž slovo ve vysvětlující Tomáši Hermannovi, který je historikem české filosofie, působí na Přírodovědecké fakultě. Připomenu, že Přírodovědecká fakulta je ta, na které vznikla katedra filosofie pro Emanuela Rádlu, to znamená učitele Hejdánkovu, a ještě z kolegova díla připomenu alespoň konferenci o Janu Patočkově organizovanou před několika lety. Takže co vám řekne o Ladislavu Hejdánkovi, to vám řekne Tomáš Hermann.

Jiný hlas: Nechte mě stranou, nebudu opravovat a doplňovat, to je vlastně vedlejší. Já jsem si udělal pár poznámek na začátek. Na úvod bych rád sdělil, že to byla pro mě velká čest, že jsem byl takto osloven tady kolegou, abych tu něco řekl k této knížce Ladislava Hejdánka. Nečekal bych to a nemohl jsem to odmítnout. Rád se toho zhostím a aspoň by tu bylo mým cílem nějakým způsobem tady aspoň přiblížit Ladislava Hejdánka, když tu není osobně přítomen, tak nějakým způsobem navodit atmosféru nebo přiblížit pár větami kontext a pár črt, pár motivů z jeho osobnosti a díla a myšlenkových témat, kterými se zabývá.

Protože je moc pěkné, že zase po nějaké době knížka tohoto autora vychází. My vlastně v té knížce máme publikovány texty, které on vydal písemně. Čili je to jeho písemný projev, článků, studií. Je to soubor, který přesto, jak je útlý a koncentrovaný do pár textů, dává spektrum docela široké na té krátké ploše. Nicméně já bych tu začal citátem, protože ještě jednou, abych to uvedl, já jsem nevěděl přesně, neznal jsem plenum, kdo z vás přijde a kdo má jaké předpoklady – mladí lidé, staří třeba Hejdánkovi přátelé, kolegové, kteří ho znají. Takže je to problematické volit žánr a volit témata, co vlastně o něm vyprávět a sdělovat, protože on sám je osobnost problematická, zajímavá, mnohostranná.

Říkal jsem si, já tedy patřím k té spíše mladší generaci, která se s Hejdánkem osobně setkala až na vysoké škole na přednáškách v raných devadesátých letech, a tak jsem si řekl, že bych to uvedl citátem. Citátem, který by měl zprostředkovat právě slovo mluvené. Ono není zas až tak rozdílné od toho písemného, ale přece jenom je to úryvek z jedné z přednášek, které v prvním ročníku uváděl, kterou oslovoval studenty v prvním ročníku studia filosofie. Takže cituji. Kdo ho znáte, tak si zpřítomněte jeho dikci a jeho gestikulaci, takhle tu ruku a tak.

„Když přijdete na vysokou školu, nesmíte si myslet, že to, co jste si s sebou přinesli, že je k nějakému možnému užítku. Musíte být velice připraveni na to to všechno vyhodit, vymést koštětem železným, protože nejhorší jsou předsudky, kterých si nejste sami vědomi. Začít dělat filosofii, to znamená nebudovat na takzvaném zdravém rozumu, který jste si odněkud přinesli a vy nevíte odkud. To jsou šílení podvrtači, ty myšlenky, které jste si s sebou přinesli do prvního ročníku. Teď je třeba všechno pročišťovat, a zejména ve společnosti, kde se to nepročišťovalo, nýbrž naopak zaneřádňovalo posledních čtyřicet let nejméně.“

Konec citátu. Tak to je taková ukázka, signifikantní naprosto, ze které přímo číší taková ta robustnost, kterou Hejdánek prezentuje, taková apelativnost a zároveň i určitá těžkopádnost, radikalita v tom apelu, se kterým se obrací. Prostě zrušit, zničit všechno, co máte v hlavě špatně. Vypovídá o jeho v podstatě často až radikálně kazatelském étosu. Hejdánek je kazatel. Zapojuje tam celou svou osobu a celé své angažmá tam zapojuje vždycky do té promluvy. Je to rozdílný myslitel a přednášející než tací ti systematictí myslitelé, tací ti, kteří si rádi zprostředkují spíše myšlenky druhých a komparují a sdělují, kombinují různé variace. Hejdánek vystupuje autonomně jako kazatel.

Je tam několik takových s tím spojených charakteristik, které se právě nějakým způsobem prolínají, prostupují těmi jeho texty a které tady v pár črtách dál můžeme přiblížit. Jedna se týká mluvy. On vlastně se vyjadřuje, a je to evidentní i z toho citátu, velmi srozumitelným, prostým stylem. Nikdy si nehraje na nějakou přehnanou sofistikovanost. Toto on zdůrazňoval opakovaně i explicitně. Vyhýbal se úmyslně, byť tam, kde to potřeboval, samozřejmě jako odborník používal terminologii, nicméně vyhýbal se úmyslně odborné terminologii, zejména té cizojazyčné. Jeho expresivnější vyjádření tohoto tématu, abych to dlouho neobcházel, bylo vždycky: „Mluvte, jak vám zobák narost.“ Nebo když si vzpomenu, když nějaký kolega řekl třeba z přednášky slovo *verifikace*, jestli tuhle tezi lze *verifikovat*, tak Hejdánek vylítne jako čertík z krabíčky: „No, co to tady říkáte? Jaká *verifikace*? Vždyť to slovo znamená... vždyť vy vůbec nevíte, o čem mluvíte.“ A v podobném ranku, jako byl ten úvodní citát: „No, vůbec s tímhle sem nechodte, když tohle chcete používat, takové slovo.“ Protože dlouhne přesně na to místo, které se týká tématu *veritas* neboli pravdy.

Zároveň za tímhle étosem, za tou radikalitou a za touto kazatelskou robustností, za kterou stála neustále přítomná destruktivnost, kritická destruktivnost každého postoje, každé teze, každé myšlenky, zároveň je tam za touto zdánlivě prostou mluvou přítomná i jakási vnitřní jemnost. Když analyzoval a když popisoval nějaké nuance, tak používal velmi rád zdobněliny. To souvisí s tím jazykem. Kdo zná jeho jazyk, tak ví, že různá blátíčka, demiurgíčkové, blátíčkový bezetvarý tok Platonův a tak, tak to byly neustálé... A v tom se zase objevuje v těchto denominativích nebo zdobnělinách taková ta jemnost, se kterou on si vyhmátává a vypracovává své myšlenkové nástroje, které se snaží uchopovat jazykově. Jak je stržen tou svou kazatelskou vášní, tak s tím soustředěním na jazyk používá ty zdobnělinky.

Další krok, který bych dál zdůraznil, je provázanost, kde on v těch přednáškách sice podniká neustále úhyby a obkroky a kruhové návraty zdánlivě k těmtéž tématům, neustále zpátky zpět, návraty k témuž. On se vědomě neustále vlastně opakuje, i to zdůrazňuje, že vlastně zdůrazňuje několik základních myšlenek, postojů, ke kterým se stále chce vracet. Samozřejmě spoustu kolegů, spoustu lidí i odborníků, jeho kolegů, toto dlouhodobě odrazovalo a z takové té pozice distance můžete slyšet: „No jo, Hejdánek, on opakuje pořád totéž.“

Jiný hlas: Nebo když pořád říká to samé. Hejdánek na tom staví, že *filosofie* je o základních věcech, ke kterým je potřeba se neustále vracet. To se odráží i v souboru textů, se kterým jsem se obeznámil ve velmi krátké době. V tom souboru je pěkné, že tam máme vytažen třeba článek delší, výňatky z *Dopisů přáteli* nebo novinové články z raných devadesátých let, rozhovor. I na této krátké, velmi komprimované ploše se můžeme seznámit s nosnými tématy, která Hejdánek promýšlí, obmýšlí a popisuje v mnoha dalších textech. Díky této komprimovanosti a návratu téhož je tam přítomno všechno. Ty texty mají takovou plastičnost, že tam není zásadní rozdíl mezi denní žurnalistikou, intimními dopisy – takzvanými *Dopisy přáteli* – sebereflexemi tohoto typu nebo odbornou studií či přednáškou pro studenty. Jsou tam velmi jasné přechody.

Je tam obrovská komprimovanost. A teď se uchýlím k termínům, za které by mě Hejdánek vynadal – máme tam obrovskou komprimovanost *synchronní* i *diachronní*. To, o čem jsem mluvil, je ta

synchronní, že v textech různého typu a žánru můžeme roztahovat a zužovat stejné tematické postupy a mody, které se tam prolínají. K *diachronní* se ještě dostanu. Ústředním tématem je jeho obmyšlení pozice a tématu *filosofie*. On se ztotožňuje s *filosofií* jako disciplínou, jako problematickou ústřední disciplínou, jako s duchovní skutečností a závazkem, který na sebe bere jako své poslání. Tento *éthos* málokdo umí takovým způsobem zprostředkovat – *éthos filosofie* jako něčeho bytostně podstatného. To je věc, kterou buď přijmeme, nebo nepřijmeme. Buď se od ní kriticky distancujeme, a pak nás to nemůže oslovit a je to opravdu opakování nějakých zvláštností, anebo to přijmeme a pak vidíme úžasný životní podnět a projekci, se kterou máme čest se konfrontovat takto naživo a i prostřednictvím Hejdánka pochopit mnoho myslitelů hluboko do minulosti, jakým způsobem zápasí s něčím.

K jeho *filosofii*, k tomu vymezení, bych přiblížil tři důležité základní charakteristiky, které se prolínají i touto knížkou a které určují meze toho, z jakých úhlů on tu *filosofii* obmyšlí. Jedním z nosných témat je vztah *filosofie* a vědy. Vědeckosti jakožto ústředního charakteru novověké evropské racionality. *Filosofie* je pro něj bytostně spojená s Evropou, s evropskou tradicí, a novověká věda je v něčem zásadní. Je to charakter *filosofie* jako experimentální disciplíny, protože moderní věda je experimentální. On vymezuje, v čem se liší experimentálnost *filosofie* od věd. Věda pracuje s materiálem, s vymezeným okrskem skutečnosti. *Filosofie* je charakteristická tím, že okrsek její skutečnosti a experimentů není definovatelný z okolního přirozeného světa, ale je to prostor myšlenky a myšlení. *Filosofie* je bytostně experimentální záležitost v oblasti myšlenky. Proto ta obrovská kreativita, náboj neustálého podnikání, pronikání a ty destrukce – likvidovat to, co máme v hlavách, a prozkoumávat, podvracet.

Druhá věc je vztah *filosofie* k oblasti náboženství a teologie – vztah *filosofie* a víry. To je obrovská věc a motor jeho myšlení. *Filosofie* jako aktivní, usilovná odevzdanost pravdě. Pravda, *veritas*, verifikace. Tomu pravému, které – a to je citát z té knížky – opravdový filosof miluje a po čem ustavičně touží, aniž by mohl říci, že ji dosáhl a že ji má. Tedy něco procesuálního, nehotového, nedokončeného. Pravda jako garant a zároveň míra toho, o čem a proč vůbec máme a můžeme hovořit a o něco usilovat. To je téma dlouholeté teologické diskuse, má to dalekosáhlé kontexty. Téma pravdy je tématem, skrze které on chce problematiku teologie a myšlení Boha a boží skutečnosti vtahovat do okrsku *filosofie*.

Máme tedy *filosofii* ve vztahu k vědě a ve vztahu k náboženství, víře, potažmo teologii. On sám pracuje jako filosof a buduje disciplínu po svém vlastním způsobu. To je třetí rovina v jeho chápání *filosofie*, ve které ji chce disciplinárně vymezit. Jedno z jeho určení *filosofie* v tomto směru, ne už s odkazem na experimentálnost ani na samotnou pravdu, je určení samotného postupu: *filosofie* je reflexe. Nicméně bytostná reflexe – návrat ke svému vlastnímu myšlení. Reflexí se vyznačuje mnoho dalších oblastí duchovního života, politiky, ale i umění. Filosofická reflexe má další charakteristiky: kritičnost, systematickosti, principiálnosti. Všechny tyto čtyři pojmy – reflexe, kritika, systematickosti i principiálnosti – mají za sebou obrovský *tezaurus* problematiky, kterou on obmyšlí, propojuje a kombinuje.

Tyto tři aspekty Hejdánkova chápání *filosofie* jsou důležité. Teď ke vztahu Ladislava Hejdánka a Václava Havla. Bylo zajímavé, když Hejdánek mluvil o Václavu Havlovi, a nemluvil o něm tak často, spíš to byly okrajové exkurzy, situační návraty ke konkrétním záležitostem. Ale vždy, když o Václavu Havlovi hovořil, tak to zvláštním způsobem jiskřilo. Udělal jsem si čtyři body. Hejdánek si vždy zakládal na tom, aby zdůraznil Havlovu nedovzdělanost. To může znít pejorativně, ale má to ambivalentní vyústění. Když něco kritizuje, bouří, odmítá, zamítá, je tam kritické napětí, které souvisí se vztažeností k té věci a se zaujetím. Ta nedovzdělanost pro něj byla inspirativní věc. Vždy zdůrazňoval některé pojmy a v té knížce tam je „paměť bytí“, to vždycky opakoval.

Jiný hlas: Že Václav Havel mluví o *paměti bytí*, a to, která se pamatuje, to *univerzum* nějakým způsobem, to není možný. Když si někdo něco pamatuje, tak už to je výběr, už to je selektivní a už to takhle rozvíjí. Čili poukazoval na určité ledabylé myšlenkové postupy a ten kontext toho, že vlastně tu filosofii nikdy nevystudoval a že vždycky lavíroval Václav Havel mezi mnoha směry a tak dále.

Ale v tomhle s tím úzce souvisela ta věc, že to vlastně byla věc nesmírně pro Ladislava Hejdánka inspirativní, právě v tom sledování mezních situací filosofie a inspirativních navazovacích bodů s jinými oblastmi duchovního světa nebo duchovní skutečnosti. Protože u Havla strašlivě oceňoval filosofický talent, nadání, schopnost jemné analýzy, postřehu pro věc. Zároveň tento důraz na tu v uvozovkách nedovzdělanost byl vždycky úzce spjat s jeho žalozpěvem nebo žehráním na ztrátu Havlova filosofického talentu, že se té filosofii neoddal, že v ní nepracoval, že se nedovzdělával, že nepokračoval v jedné linii tohoto směru.

Čili to je druhá věc. Co se v těch textech opakuje několikrát, to jsou jeho konkretizované rozborů Havlova smyslu pro analýzu situace, situovanosti konkrétní a zejména v tomto smyslu smyslu pro absurditu, situovanost, problematičnost člověka ve světě a postřehy tohoto typu. To je věc, kterou nesmírně oceňoval.

A konečně za čtvrté, to je zase věc, která úzce souvisí s druhou stránkou jeho dvojího vztahu k Havlovi. Jednak toho osobně-myslitelského a ta druhá věc souvisí s politickou angažovaností a se vztahem filosofie ke společnosti a odpovědnosti vůči společnosti. To byl konečně čtvrtý bod toho, v čem Havel Hejdánka vždycky inspiroval – ten vůdcovský étos, vůdcovská role, kterou on sehrál a kterou dokázal sehrát, ta nezastupitelnost v určité fázi několika desetiletí proměnlivého režimu, který zde byl. A zase, Hejdánek to analyzoval a vtahoval do různých kontextů a velmi jemně to reflektoval, neustále promýšlel a srovnával s předobrazy starší doby, s Masarykem a tak dále.

Čili v Havlově případě se mu zpřítomňoval vztah filosofie a myšlenkového experimentu a mezi filosofie v tomto směru, mezi myšlení, a jednak filosofie, společnosti a politiky, odkud bral mnoho inspirací. Zároveň je to v těch textech pěkně naznačeno, vystižen ten neustálý kritický osten. Jakmile Václav Havel v 90. letech naznačil z nějaké pozice, například když se jednalo o nezávislost intelektuálů, tak Hejdánek se okamžitě obrnil a intervenuje velmi zásadně.

Už vás nebudu dlouho zdržovat, vrátil bych se k tomu, jak jsem mluvil o té *synchronní* stránce Hejdánkova myšlení a té *diachronní*. Ono by to mohlo vyznít, že Hejdánek je takový svébytný kazatel, destruktor, inspirátor a tak dále, ale je potřeba zdůraznit i další stránku a to je jeho konciznost a konzistence *diachronní* v tom, že jeho texty – nejen když si je postavíme podle žánru vedle sebe, ale i když si je vezmete od raných textů z 50. let, z raných 60. let až do nejnovější doby – tak je to velmi komprimovaný, ucelený celek. Tam nejsou zvraty, žádné myšlenkové úkroky, žádné zvláštní exkurzy. Je to velmi koncentrovaný celek, ty texty jsou jakoby současné, jakoby vznikaly v jednom napětí. Myslím si, že je málo takto koncizních a ucelených myslitelů, kteří drží jednu linii.

Jedna z pozic, ze které tuto ucelenost můžeme uchopit, by byla ta myšlenka pravdy, kde v té knížce narazíme na určitou kritiku bulvarizace tématu života v pravdě u Václava Havla. Tam Hejdánek jako filosof naznačuje jasnou *distanci*, že s Patočkou to bylo jinak a tak dále, ale tam se celé téma dotýká a stýká s děním v české společnosti v jednom podstatném bodu. Kolega Jan Hron, editor, to zmiňuje hned v druhém odstavci, že to byl právě Ladislav Hejdánek, který vymyslel, že by se Charta 77 měla opírat o deklaraci lidských práv. Je to celkem zasutá historka, o které mnozí z vás vědí, ale nemyslím si, že se o ní ví zas tak moc. Před dvěma lety bylo výročí Charty, byla konference, vyšel sborník, a zrovna to, že tato naprosto zásadní, principiální otázka – tento figl opření se o myšlenku lidských práv – pochází od Hejdánka. Jiří Němec, když šel s Havlem k Hejdánkovi na návštěvu, tak to na ně Hejdánek vybalil a navrhl to. Je to něco velmi zásadního a důležitého. Nebyl to nápad nahodilý ani

politický, nýbrž vycházel přímo z nitra tematiky a problematiky, kterou se Hejdánek koncentrovaně celoživotně zabývá. Je to problematika práva, společného jazykového základu práva a pravdy, pravosti, napravování. To byl princip *legalismu*, tak jak ho Hejdánek chápal. Ten *legalismus* byl mnohými intelektuály v rámci Charty kritizovaný a zesměšňovaný, ale byl to právě ten geniální fígl, který umožnil, že pravda je nějakým typem normy nebo kritériem, garantem. Jak jsem uváděl ten citát o pravdě, kterou nikdy nemáme, ale v oddanosti k níž musíme v té společnosti fungovat a jsme jí zavázáni. Když jsme zavázáni společnosti a máme odpovědnost, tak jsme primárně zavázáni pravdě, o které on jako filosof hovoří.

Měl jsem připravený citát, který by to blíže přiblížil, ale nechci tím zdržovat. Je důležité zdůraznit tento aspekt a Hejdánkuv konkrétní vklad tohoto filosofa, svým způsobem velmi ojedinělého, v tomto smyslu osamocенého, samostatně pracujícího, izolovaného – i když v uvozovkách – a zároveň, že tato skrytá myšlenková síla má naprosto konkrétní dopad do společnosti, když tu odpovědnost opravdu má a drží, když je konsekventní a když se dokáže spojovat a spolupracovat s osobnostmi, jakou je Václav Havel, který je právě tím uhlíkem...

Jiný hlas: Jak je tam v jednom pěkném citátě vystiženo jako motto této knížky. Takže to by bylo vše, a když jsem citátem začal, tak bych ještě pro odlehčení situace zakončil. My si můžeme tak trošku i naříkat, že Hejdánka není, že by ho mělo být trochu více, že ty jeho texty jsou po různých stránkách – nejsou řádně vydány, jsou v nedostupných sbornících, časopisech, že by se měly vydat, že by tu měl být přítomen více, třeba diskutovat o těch textech a tak. Ono je to i tento problém, Hejdánek sám s tím zápolil, že vlastně už on narážel na takové ty problémy potřeby publikovat a vydávat se najevo. Už v raných devadesátých letech – to jsem si na to vzpomněl několikrát – tehdy zápolil s problémy, které získávají obrovskou aktualitu třeba dnes, ty problémy se *scientometrií*. Tehdy o tom nikdo neměl *anunk* a já jsem to poprvé slyšel opravdu od něho. On sledoval tu přírodní vědu opravdu, jak jsem tady uváděl, tehdy mluvil: „No, ta *scientometrie*, to je šílenost,“ říkal tak. A skutečně se k tomu vracel, ty *impact faktory* a tak, přibližoval nám vlastně, co to vlastně je. My vůbec netušili, mladí intelektuálové z gymnázia, když přišli na vysokou školu, tak tyhle věci nás nezajímaly. A Hejdánek sám v takových těch sebereflexivních postupech říkal:

Hejdánek: No jo, no, taky po mně chtějí pořád, abych psal něco a tohle, no a já nepotřebuju každý den vydat něco, napsat a to. Já můžu teď napsat, vydat, no, ale já nepotřebuju, aby mě za dvě stě let někdo za to kritizoval.

Jiný hlas: To je přímý citát a ten zase vystihuje ten *étos*. A to jsem tady nezmínil, ten budoucnostní jeho akcent k tomu, že za dvě stě let. Tak tím bych tady skončil a děkuju vám za pozornost. Snad se něco z toho kontextu a toho vztahu Ladislava Hejdánka a Václava Havla v jejich tvůrčí symbióze, byť nebyla tak častá, tak intenzivní – Václav Havel jistě byl v bezprostředním kontaktu s mnoha jinými a daleko častějším – ale v těch několika málo kontaktech vlastně to bylo velmi intenzivní a u obou můžeme ten vzájemný vliv pozorovat, analyzovat a třeba pro historii novodobého českého intelektuálního života, nejen devadesátých, ale těch předchozích, především šedesátých, sedmdesátých a osmdesátých let, těch několik kontaktů a vzájemných inspirací, podnětů a kritik je daleko silnější než stohy dokumentů v archivech a věcí nenapsaných. Právě takováto drobná sdělení o tom mohou vypovědět mnohem víc. Tak tím bych tady zakončil.